

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i09.068>

XX ASR O‘ZBEK VA RUS NASRIDA OILAVIY QADRIYATLARNING BADIY IFODASI

Qurbonova Malika Toxir qizi

Mustaqil tadqiqotchi

Nurishkooo22@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-4808-9905>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr o‘zbek va rus nasrida oilaviy qadriyatlarning badiiy ifodasi qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Oila, nikoh, muhabbat, sadoqat, ota-ona va farzand munosabatlari, oilaviy burch hamda shaxs erkinligining badiiy talqiniga e‘tibor qaratiladi. Shuningdek, tarixiy-ijtimoiy o‘zgarishlarning oila hayoti va inson taqdiriga ta’siri ochib beriladi. Tahlil natijasida o‘zbek va rus nasrida oilaning muhim ma’naviy-axloqiy qadriyat sifatida tasvirlanishi hamda uning milliy mentalitet bilan bog‘liq o‘ziga xos xususiyatlari aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: oila, oilaviy qadriyatlar, o‘zbek nasri, rus nasri, badiiy ifoda, milliy mentalitet, nikoh, muhabbat, sadoqat, ota-ona va farzand, tarixiy-ijtimoiy muhit.

Abstract. This article comparatively examines the artistic representation of family values in twentieth-century Uzbek and Russian prose. Particular attention is given to the literary interpretation of family, marriage, love, fidelity, parent–child relationships, family duty, and individual freedom. The study also explores the influence of historical and social changes on family life and individual destiny. The analysis demonstrates that both Uzbek and Russian prose portray the family as an important moral and spiritual value while revealing distinctive features shaped by national mentality and cultural traditions.

Keywords: family, family values, Uzbek prose, Russian prose, artistic representation, national mentality, marriage, love, fidelity, parent–child relationships, historical and social environment.

Аннотация. В статье проводится сравнительный анализ художественного воплощения семейных ценностей в узбекской и русской прозе XX века. Особое внимание уделяется литературной интерпретации семьи, брака, любви, верности, взаимоотношений родителей и детей, семейного долга и личной свободы. Рассматривается влияние исторических и социальных изменений на семейную жизнь и судьбу человека. В результате анализа установлено, что в узбекской и русской прозе семья изображается как важнейшая духовно-нравственная ценность. Одновременно

выявляются особенности её художественного осмысления, обусловленные национальным менталитетом и культурными традициями.

Ключевые слова: семья, семейные ценности, узбекская проза, русская проза, художественное воплощение, национальный менталитет, брак, любовь, верность, взаимоотношения родителей и детей, историко-социальная среда.

Kirish. Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy-ma'naviy asoslaridan biri bo'lib, unda xalqning milliy mentaliteti, axloqiy qarashlari, urf-odatlar va tarixiy tajribasi mujassamlashadi. Mehr-oqibat, muhabbat, sadoqat, o'zaro hurmat, ota-ona va farzand munosabatlari hamda oilaviy burch kabi tushunchalar oilaviy qadriyatlarning asosini tashkil etadi. Shu sababli oila va oilaviy munosabatlar badiiy adabiyotda doimo dolzarb mavzulardan biri bo'lib kelgan. O'zbek nasrida Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Oybek va Abdulla Qahhor, rus nasrida esa M. Sholoxov, L. Tolstoy, M. Bulgakov va boshqa ijodkorlar oilaviy munosabatlarni inson va jamiyat hayotining muhim mezoni sifatida yoritganlar. Ularning asarlarida oila nafaqat maishiy hayot makoni, balki qahramonlarning ma'naviy qiyofasi va ruhiy kechinmalarini namoyon qiluvchi badiiy vosita sifatida ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. XX asr o'zbek nasrida oilaviy qadriyatlar masalasi ko'plab adabiyotshunoslar tomonidan o'rganilgan. Naim Karimovning **“XX asr adabiyoti manzaralari”**, Ozod Sharafiddinovning **“Ijodni anglash baxti”**, Dilmurod Quronovning **“Cho'lpon nasri poetikasi”**, Umarali Normatovning **“Ijod sehri”** va Qozoqboy Yo'ldoshevning **“Badiiy tahlil asoslari”** asarlarida o'zbek nasrining poetik xususiyatlari, milliy xarakter, oila munosabatlari, ayol taqdiri va shaxs erkinligi masalalari yoritilgan. Mazkur tadqiqotlar Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Oybek va Abdulla Qahhor asarlaridagi oilaviy munosabatlarni o'rganishda muhim ilmiy manba hisoblanadi. Rus adabiyotshunosligida M. Sholoxov va XX asr rus nasrining badiiy xususiyatlari L. Yakimenkoning **“Творчество М.А. Шолохова”**, F. Biryukovning **“Художественные открытия Михаила Шолохова”**, A. Xvatovning **“На страже века: художественный мир Шолохова”**, V. Petelinning **“Гуманизм Шолохова”** va K. Priymaning **“«Тихий Дон» сражается”** asarlarida tadqiq etilgan. Ushbu ishlarda oila, tarixiy muhit, milliy xarakter, muhabbat va burch ziddiyati hamda urushning inson taqdiriga ta'siri tahlil qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada psixoanalitik, tavsifiy-tahliliy, badiiy-tahliliy, kontekstual tahlil, germeneytik tahlil, psixologik tahlil va matn tahlili metodlaridan foydalanildi.

Natijalar va muhokama. XX asr o'zbek va rus nasrida oila insonning ma'naviy qiyofasi shakllanadigan, milliy an'analar davom ettiriladigan hamda jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlar aks etadigan muhim badiiy makon sifatida tasvirlanadi. Mazkur davr adabiyotida oilaviy qadriyatlar muhabbat, sadoqat, o'zaro hurmat, farzand tarbiyasi, avlodlar davomiyligi va oilaviy mas'uliyat tushunchalari orqali ifodalangan. Shu bilan birga, yozuvchilar oila hayotidagi ziddiyatlarni tasvirlash orqali jamiyatning ma'naviy-axloqiy muammolarini ham yoritganlar. XX asr o'zbek nasrida oilaviy munosabatlar milliy urf-odatlar, islomiy-axloqiy qarashlar va patriarxal turmush tarzi bilan uzviy bog'liq holda tasvirlangan. Abdulla Qodiriyning **“O'tkan**

kunlar” romanida oila, nikoh, muhabbat va sadoqat masalalari Otabek, Kumush va Zaynab obrazlari orqali ochib beriladi. Otabek va Kumush munosabatlari o‘zaro muhabbat hamda hurmatga asoslangan oilaning namunasi sifatida ko‘rsatiladi. Biroq ko‘pxotinlilik, ota-ona xohishi va oilaviy rashk qahramonlar hayotini fojeaga olib keladi. Yozuvchi shu tariqa eskirgan urf-odatlarining inson baxtiga salbiy ta‘sirini ko‘rsatadi.

Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romanida oila XX asr boshlaridagi Turkiston ijtimoiy muhitini ifodalovchi badiiy vosita vazifasini bajaradi. Zebi oilasida Razzoq so‘fining mutlaq hukmronligi, Qurvonbibining huquqsizligi va qiz taqdirining uning roziligisiz hal qilinishi patriarxal munosabatlarning salbiy oqibatlarini namoyon etadi. Zebi va Akbarali mingboshi o‘rtasidagi nikoh muhabbat va o‘zaro hurmatga emas, balki ijtimoiy manfaat hamda majburlashga asoslanadi. Natijada oila insonni himoya qiluvchi ma‘naviy makon bo‘lish o‘rniga uning erkinligini cheklovchi muhitga aylanadi. XX asr rus nasrida oilaviy qadriyatlar urush, inqilob, fuqarolar qarama-qarshiligi va siyosiy o‘zgarishlar ta‘sirida tasvirlangan. M. Sholoxovning “Tinch Don” romanida Melexovlar oilasi Don kazaklarining an‘anaviy turmush tarzi va ma‘naviy qadriyatlarini ifodalaydi. Oilada avlodlar sha‘ni, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik va o‘zaro mas‘uliyat muhim o‘rin tutadi. Biroq urush va inqilob ushbu oilaning yaxlitligini buzib, uning a‘zolarini fojeali taqdirga duchor etadi.

Grigoriy, Natalya va Aksinya o‘rtasidagi munosabatlarda muhabbat va oilaviy burch o‘rtasidagi ziddiyat markaziy o‘rin egallaydi. Natalya sadoqat, sabr va oilani saqlashga intilish timsoli bo‘lsa, Aksinya muhabbat hamda shaxsiy baxt uchun kurashuvchi ayol sifatida tasvirlanadi. Grigoriy esa shaxsiy istaklari bilan oila oldidagi majburiyatlari o‘rtasida qoladi. Uning fojeasi qat‘iy ma‘naviy tanlov qila olmasligi bilan ham bog‘liq. Roman yakunida qahramonning o‘g‘li Mishatka bilan uchrashishi oila inson hayotidagi so‘nggi tayanch va kelajakka umid ramzi ekanini anglatadi. O‘zbek va rus nasrida oilaviy qadriyatlarning tasvirida bir qator mushtarak jihatlar mavjud. Har ikki adabiyotda ham oila insonning ma‘naviy kamoloti, ruhiy barqarorligi va jamiyatdagi o‘rnini belgilovchi muhim qadriyat sifatida ko‘rsatiladi. Muhabbat va burch, ota-ona va farzand munosabatlari, avlodlar ziddiyati, ayolning oiladagi mavqeyi hamda shaxs erkinligi ikki adabiyot uchun ham umumiy muammolardir.

Xulosa. XX asr o‘zbek va rus nasrida oilaviy qadriyatlar inson va jamiyat hayotini belgilovchi muhim ma‘naviy-axloqiy kategoriya sifatida tasvirlangan. Har ikki adabiyotda oila muhabbat, sadoqat, o‘zaro hurmat, ota-ona va farzand munosabatlari, oilaviy burch hamda avlodlar davomiyligini ta‘minlovchi asosiy ijtimoiy muhit sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek nasrida oilaviy munosabatlar ko‘proq milliy urf-odatlar, patriarxal tartib, ota-ona hukmi, majburiy nikoh va mahalla muhiti bilan bog‘liq holda yoritilgan. Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Oybek va Abdulla Qahhor asarlarida eskirgan an‘analar, ijtimoiy tengsizlik hamda shaxs erkinligining cheklanishi oilaviy ziddiyatlarning asosiy sabablaridan biri sifatida ko‘rsatiladi. Ayniqsa, ayolning oiladagi mavqeyi va erkin tanlov huquqi muhim badiiy muammo darajasiga ko‘tariladi. Rus nasrida esa oila, asosan, urush, inqilob va siyosiy beqarorlik qarshisida insonni himoya qiluvchi ma‘naviy tayanch sifatida talqin etiladi. M. Sholoxov, M. Bulgakov va B. Pasternak asarlarida tarixiy fojialarning oila yaxlitligi, inson taqdiri va avlodlar

munosabatlariga salbiy ta’siri ochib berilgan. Shunga qaramay, oila qahramonlarni hayot bilan bog‘lab turuvchi umid, mehr va ma’naviy barqarorlik manbai bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Cho‘lpon, Abdulhamid. *Kecha va kunduz: roman*. – Toshkent: Ilm-ziyo-zakovat, 2019. – 288 b.
2. Sholoxov, M.A. *Tinch Don: roman*. 4 kitobdan iborat. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti.
3. Cho‘lpon. *Asarlar*: 4 jildlik. – Toshkent: Akademnashr, 2016.
4. Karimov, N. *Cho‘lpon*. – Toshkent: Sharq, 2004.
5. Quronov, D. *Cho‘lpon nasri poetikasi*. – Toshkent: Sharq, 2004.
6. Sharafiddinov, O. *Cho‘lpon*. – Toshkent: Cho‘lpon, 1991.
7. Qosimov, B. *Milliy uyg‘onish: jasorat, ma’rifat, fidoyilik*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2002.
8. Normatov, U. *Ijod sehri*. – Toshkent: Sharq, 2007.
9. Yo‘ldoshev, Q. *Badiiy tahlil asoslari*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
10. Бирюков Ф.Г. *Художественные открытия Михаила Шолохова*. – Москва: Современник, 1976. – 368 с.
11. Хватов А.И. *На стрежне века: художественный мир Шолохова*. – 2-е изд., доп. – Москва: Современник, 1975. – 478 с.
12. Петелин В.В. *Михаил Шолохов: страницы жизни и творчества*. – Москва: Советский писатель, 1986.
13. Петелин В.В. *Гуманизм Шолохова*. – Москва: Советский писатель, 1965.
14. Жирмунский В.М. *Сравнительное литературоведение: Восток и Запад*. – Ленинград: Наука, 1979. – 493 с.
15. Хализев В.Е. *Теория литературы*. – 5-е изд., испр. и доп. – Москва: Академия, 2009. – 432 с.
16. Бахтин М.М. *Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет*. – Москва: Художественная литература, 1975. – 504 с.